

**RAN-2001130704040001**  
**M.A. (Sem.-IV) Examination March - 2026**  
**Economics of Human Resources-IV**

Time: 2 Hours ]

[ Total Marks: 50

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |   |   |   |   |   |   |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---|---|---|---|---|---|
| <p><b>સૂચના : / Instructions</b></p> <p>(1) ઉપરોક્ત દર્શાવેલ વિગતો ઉત્તરવહી પર અવશ્ય લખવી.<br/>Fill up strictly the above details on your answer book</p> <p>(2) પ્રશ્ન 1 ફરજિયાત છે.<br/>The first question is compulsory</p> <p>(3) જમણી બાજુનાં અંક પ્રશ્નોના પૂરા ગુણ દર્શાવે છે.<br/>Figures to the right indicate the full marks of the questions.</p> | <p>Seat No.:</p> <table border="1" style="width: 100%; height: 40px; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 15%; text-align: center;">□</td> <td style="width: 15%; text-align: center;">□</td> <td style="width: 15%; text-align: center;">□</td> <td style="width: 15%; text-align: center;">□</td> <td style="width: 15%; text-align: center;">□</td> <td style="width: 15%; text-align: center;">□</td> </tr> </table> <div style="border: 1px solid black; height: 80px; margin-top: 10px; position: relative;"> <div style="position: absolute; bottom: 5px; right: 5px; font-size: small;">Student's Signature</div> </div> | □ | □ | □ | □ | □ | □ |
| □                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | □                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | □ | □ | □ | □ |   |   |

- પ્ર-1. નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ટૂંકમાં જવાબ આપો. 10**
- 1) બાળ મજૂરીની વ્યાખ્યા આપો.
  - 2) ભારતમાં પ્રજનન દર ઘટવાના કારણો જણાવો.
  - 3) જાતિ ભેદભાવનો અર્થ આપો.
  - 4) સ્થળાંતરના પ્રકાર જણાવો.
  - 5) આંતરરાષ્ટ્રીય શ્રમ સંગઠનના ઉદ્દેશો જણાવો.
- પ્ર-2. ઔદ્યોગિક ઝઘડાનો અર્થ આપી ઔદ્યોગિક ઝઘડાના લક્ષણો જણાવો અને ઔદ્યોગિક ઝઘડાના કારણોની વિગતે ચર્ચા કરો. 13**
- અથવા**
- પ્ર-2. ભારત જેવા દેશમાં સ્ત્રી કામદારોની ઘટતી ભાગીદારી માટેના કારણોની વિગતે સમજૂતી આપો.**
- પ્ર-3. ઔદ્યોગિક સંબંધ એટલે શું? ઔદ્યોગિક સંબંધના ધ્યેયો અને મહત્વ અંગેની વિગતે ચર્ચા કરો. 13**
- અથવા**
- પ્ર-3. અ) બાળ મજૂરી દૂર કરવાના ઉપાયો. 06**  
**બ) શહેરીકરણની સમસ્યાઓ. 07**
- પ્ર-4. ટૂંક નોંધ લખો. (ગમે તે બે) 14**
- 1) ભારતની વસ્તી નીતિ.
  - 2) સ્થળાંતરની અસરો.
  - 3) સામૂહિક સોદા શક્તિ.
  - 4) રાષ્ટ્રીય શ્રમ પંચ.

## ENGLISH VERSION

**Q-1. Answer the following questions in brief :—** **10**

- 1) Define child labour.
- 2) State the reasons for the decline in the fertility rate in India.
- 3) Give the meaning of gender discrimination.
- 4) State the types of migration.
- 5) State the objectives of the International Labour Organisation (ILO).

**Q-2.** Give the meaning of industrial disputes and state the characteristics of industrial disputes; also, discuss the causes of industrial disputes in detail

OR

**Q-2.** Give a detailed explanation of the reasons for the declining participation of female workers in a country like India

**Q-3.** What is meant by industrial relations? Discuss in detail the goals and importance of industrial relations. **13**

**OR**

**Q-3**    A)    Measures to eliminate child labour **06**

B) Problems of Urbanisation. 07

**Q-4. Write the short notes (any two) 14**

- 1) India's Population Policy.
- 2) Effects of migration.
- 3) Collective bargaining power.
- 4) National Labour Commission: